

MIDDELEEUWS BEGRAVEN DOOR SCHOKKEBROERS EN MATEWIJVEN IN GENT

Deel 3. Van lollaarden tot alexianen, van matevrouwen tot zwarte zusters

Luc Devriese

In het derde en laatste deel van deze kleine reeks gaan we op zoek naar het ontstaan van de mannen- en vrouwengemeenschappen op de vest aan de Houtlei en knopen we vanaf de jaren 1500 aan met de latere evolutie, toen de broeders en zusters evolueerden tot streng geordende religieuze gemeenschappen. Ze werden bekend als alexianen en zwarte zusters, en namen ook bijkomende, meer lucratieve taken op zich. Ze kregen meer welstand, wat zich uitte in aanzienlijk betere huisvesting dan in hun oudere, meer dan waarschijnlijk erg primitieve onderkomens ‘up de veste’. Anno 2019 verwijzen in de Sint-Michielsbuurt nog drie plaatsnamen naar hen: Alexianenplein, Zwartzusterstraat en Jonkvrouw Mattestraat. In deze bijdrage verklaren we die benamingen.

We starten met de eerste vermelding in 1351 van de broeders op de Sint-Michielsvest ‘die men heet lollarts’. We gaan in op de eerder pejoratieve en proletarische bijklank van de term lollaard en zoeken een verklaring voor hun verblijf op de oude vesten bij de builenpest die zich in onze streken verspreidde en precies rond de tijd van hun eerste vermelding heftig toesloeg. We brengen de hypothese naar voor dat de gemeenschappen van begraafbroeders en -zusters groeiden uit groepjes ‘reeuwers’ die instonden voor het isoleren en verzorgen (voor zover mogelijk) en tenslotte begraven van pestlijders. Hoewel de pest in dit artikel slechts zijdelings aan bod komt, heeft de opkomst en de verdere geschiedenis van de begraafbroeders en -zusters er heel wat mee te maken.

Lollaarden

Net als gelijkaardige groepjes met andere bezigheden elders in de stad, kregen de broeders op de Sint-Michielsvest de schijnbaar weinig vleiende bijnaam (of naam) lollaarden toebedeeld. In een schepenakte van 1351 (vroegste vermelding in Gent) worden ze aangeduid als broeders ‘die men heet lol-larts’ op de vest bij de verdwenen Turrepoort, op de Poel. (1) Die benaming is afgeleid van ‘lollen’ in de betekenis van (gebeden) mompelen. Ook de meest waarschijnlijke verklaring van het woord begijn, net als die van de mannelijke variant bega(a)rd(e) of bogaard, is in iets dergelijks te zoeken (Frans *bégayer*, stotteren), zoals die van kwezelaar, kwezel, verwant met fluisteren (gewestwoord: fezelen, vezelen). (2)

Iets verder op de vest, bij de Zandpoort, was trouwens al eerder een dergelijke groep van arme broeders gevestigd (3). Zij behoorden tot het weversambacht, of sloten zich daarbij aan, en werden bogaarden genoemd, klankvariante van begaard: meer moeten we daar niet achter zoeken. In de oudste bewaard gebleven stadsrekeningen met stadscijnzen staan ze vanaf 1325-1326 trouwens vermeld als ‘begarden’. (4) Net als lollaard was die term pejoratief bedoeld.

Afb. 1. Vertaling van een leuze toegeschreven aan John Ball, een van de leiders van de lollaardenopstand in Engeland in de 14de eeuw. Prachtig gerestaureerde gevelversiering van het huis Adam en Eva in de Baudelostraat (foto 2018).

Die arme, meestal ongeletterde en niet strak geregelde gemeenschappen stonden laag in aanzien, werden gewantrouwd door de kerkelijke overheid en soms zelfs van ketterij verdacht. In Engeland werden de 'lollards' (term ontleend aan het Nederlands) berucht vanwege hun opstandige beweging (Lollardism, Lollardy) onder John Wyclif (gestorven in 1384), die resulteerde in een grote opstand samen met arme boeren in 1415 (afb. 1). Nog andere zogenaamde kettters hoorden bij dergelijke groepen. De Henegouwse begijn en geletterde mystica Marguerite Porete eindigde in 1310 haar leven op een Parijse brandstapel.

Lollaard, begaard en bogaard... de benamingen werden dikwijls door elkaar gebruikt. Hun gemeenschappen waren in de eerste eeuwen erg los georganiseerd, zonder geschreven regels. De leden, feitelijk leken, beschouwden zichzelf als behorend tot de 'derde orde' van Sint-Franciscus: mensen die proberen te leven in de geest van die grote heilige om zo het beste te maken van hun kammervol bestaan. Ongehuwde mannen zochten bescherming door groepsvorming. Ze werden verondersteld te leven als broeders. Hetzelfde deed zich voor bij in groep wonende ongehuwde vrouwen: ze werden zusters. Seks was taboe, mogen we veronderstellen.

Later werden die gemeenschappen reguliere kloosterlingen: ze moesten proberen te leven volgens welbepaalde voorschriften, opgenomen in hun klaar en duidelijk neergeschreven 'regel' (Latijn regula). Ze deden dat, naar eigen zeggen, in de geest van Sint-Augustinus. Voor alle duidelijkheid: die heilige schreef nooit vaste kloosterregels voor. Maar die kwamen er wel degelijk bij de kloosterorden, met nadruk op 'orde': 'geordend' leven.

De hier beschreven begraafbroeders en -zusters bleven onmisbaar. Deze 'lollards' moesten blijven bestaan, want in een dichtbevolkte, grotendeels arme stad als Gent was het werk van de begraafbroeders en -zusters te belangrijk. De meeste groepen lollaarden verdwenen spoorloos, maar de onmisbare begraafbroeders en -zusters groeiden uit tot reguliere kloosterorden. Enkele vrouwelijke begijnengemeenschappen slaagden er bij ons eveneens in om, onder hoge bescherming, eeuwenlang te blijven voortbestaan in de welbekende begijnhoven.

Reeuwers van twijfelachtig allooi

Pestlijders, die niet in hun huis konden worden afgezonderd, verwees men al die tijd steevast naar de rand van de stad, naar de vesten, vooral naar in onbruik geraakte oudere stadsversterkingen. In de 16de en 17de eeuw, waarover

we zeer goed gedocumenteerd zijn, stonden de intussen alexianen geworden broeders op de Sint-Michielsvest meestal in voor het begraven van de slachtoffers van de epidemie. Bijna alles wat daaraan voorafging werd overgelaten werd aan chirurgijns, maar vooral aan ‘reeuwers’. Onder leiding van een ‘pestmeester’ zorgden die voor de praktische uitvoering van wat, samen met begraven, wellicht de enige efficiënte maatregel was in het hele pestgebeuren: het afzonderen van de getroffenenen, het instellen van wat men – met enige overdrijving – quarantaine kan noemen. Ze zorgden ook voor het ruimen van getroffen huizen en het ‘uitroken’: door verbranden van o.a. droge kruidenmengsels probeerde men iets te doen wat leek op desinfecteren. Men had het vooral gemunt op de geuren, de ‘giftige dampen’ of miasmen uit de antieke geneeskunde. Overigens wist men ook dat de besmetting kon overgedragen worden door rechtstreeks contact (contagium). Daarop wijst de term ‘contagieuse siecke’ die in de officiële zeventiende- en achttiende-eeuwse papieren gebruikt werd als synoniem van builenpest. Echte desinfectie, uiterst belangrijk in de bestrijding van deze en andere infecties, zou pas vanaf het einde van de 19de eeuw efficiënt toegepast worden. Ook al had men geen benul van de oorzaak en van de eigenlijke manier van overdracht, men was zich scherp bewust van de besmettelijkheid van builenpest.

Wie waren die reeuwers? Breed genomen waren dat mensen die instonden voor de lijkverzorging, het ‘reeuwen’. Ree is een Germaans stamwoord voor alles wat met de dood te maken heeft. Dat vervormde tot reeuw (vergelijk met zee en Zeeuw) en is te vinden in tal van nu niet meer gebruikte afleidingen en samenstellingen: de reeuw (laatste adem) en reeuws, reeuwlucht (lijkgeur), reeuwkleed en zo meer. Dat alles boezemde en boezemt nog steeds afkeer en vrees in. En zo verging het ook de reeuwers, vooral tijdens de pest. (5) Voor dat soort werk boden zich enkel desperado’s aan, mensen die niet wisten van welk hout pijlen te maken. Ze werden gevreesd en gehaat. Soms werden ze er zelfs van verdacht moedwillig pest te verspreiden om zich goederen van uitgestorven families toe te eigenen. In steden waar de eeuwige zondebokken; de joden, ontbraken, ging het gerucht dat ze waterputten en wijwatervaten besmetten. Het waren maatschappelijk verstotenen, dikwijls vreemdelingen. Maar in de jaren 1500-1600 werden sommige reeuwers officieel toegelaten: men kon niet zonder hen. Ze moesten de kenmerkende rood-witte stok van pestverzorger dragen en een rode lap over hun kledij. Vermoedelijk waren ze niet zo talrijk en zijn de verhalen over de wandaden van reeuwers overdreven, maar hun reputatie hadden ze tegen.

Broeders van goede reputatie

Met de ‘broederkins up de veste’ die zich omstreeks 1350 inlieten met de zorg voor pestzieken en -doden, verliep het vermoedelijk op een gelijkaardige manier, althans in het begin. Maar omwille van hun uiterst nuttig werk werden ze aanvaard. Ze moesten wel op de slecht befaamde vesten een onderkomen zoeken (6). Daar, op in onbruik geraakte stadsversterkingen, vinden we ze gegroepeerd terug in Gent. En, het kan geen toeval zijn: precies vanaf het moment dat de eerste builenpestepidemie woedde. Die twee gegevens vormen, samen met hun povere verblijven en armoedige grauwe kledij, een stevig, maar nog steeds slechts indirect argument voor het ontstaan uit die geveesde reeuwers van gemeenschappen van vrouwelijke en mannelijke lijkverzorgers en begravers in Gent en wellicht ook elders. Het toekennen door de Stad van financieel gunstige condities ‘ghemindert duer Gode om(m)e’, zoals genoteerd in het stadscijsboek van 1337-1367 (zie vorige aflevering), voor het gebruik van de vesten aan de Houtlei, wijst er op dat ze in elk geval welgekomen waren. En ze bleven nog lang arm: daar wijzen ook hun andere toen gebruikte benamingen op: matemans en grauwe broederkins (7). Op de betekenis daarvan gaan we dieper in aan het einde van deze bijdrage bij hun vrouwelijke collega’s, de grauwezusters of matewiven.

De gegevens omtrent pest zijn voor de jaren 1300 schaars voor wat Gent betreft, maar ze zijn wel overvloedig voorhanden in de jaren 1500-1600. De pestlijders kregen huisarrest of werden vanaf de jaren 1500 verwezen naar een vaste plek, niet toevallig ook op in onbruik geraakte stadvesten, dit keer aan de Vijfwindgaten. Een huis werd aangekocht om dienst te doen als pesthuis en later werden daaraan nog meerdere huisjes toegevoegd. Niet minder belangrijk was ook het pestkerkhof dat bij de Vijfwindgaten met behulp van de geburen onder leiding van hun deken aangelegd werd en in 1606 gewijd. Pestslachtoffers moesten er ‘s nachts om twaalf uur begraven worden. Familieleden en buitenstaanders werden daarbij geweerd. (8)

Alexianen

De benaming cellebroer kan verwarring geven en wellicht klonk ook de term schokkebroer niet echt vroom. Toen de schokkebroers geleidelijk aan in het gareel gebracht werden en hun gemeenschap het karakter kreeg van een religieuze orde met kloosterregels, promoveerden de arme ‘broederkins’ in 1507 tot alexianen, genoemd naar de Romeinse christelijke martelaar Alexius. Ze waren niet de enige oorspronkelijk erg arme groepering van vrome personen die iets dergelijks meemaakte. In Brussel werd de straatnaam Cellebroersstraat vertaald als rue des Alexiens. Klinkt chique.

In Gent behielden de broeders hun oude stek tot in de Franse Tijd. Ze hadden er al eind vijftiende eeuw een kleine kapel gebouwd. Daar kwam in de jaren 1600 een volwaardig kloostercomplex bij (afb. 2) met de nog bestaande barokke kapel, geroemd om haar interieurdecoratie (1681). De alexianen behielden hun monopolie op begraven, dat ze stevig verdedigden. Uitzondering daarop vormden religieuze gemeenschappen die hun leden zelf mochten begraven op eigen kerkhoven. Ook enkele machtige ambachten beschikten over begraafplaatsen bij hun kapel. Zo bv. de wolwevers aan de Kortedagsteeg. (9)

Afb. 2. Negentiende-eeuws gezicht op het Alexianenklooster en de Houtlei met boot (foto naar tekening van De Noter in Stadsarchief, Atlas Goetghebuer).

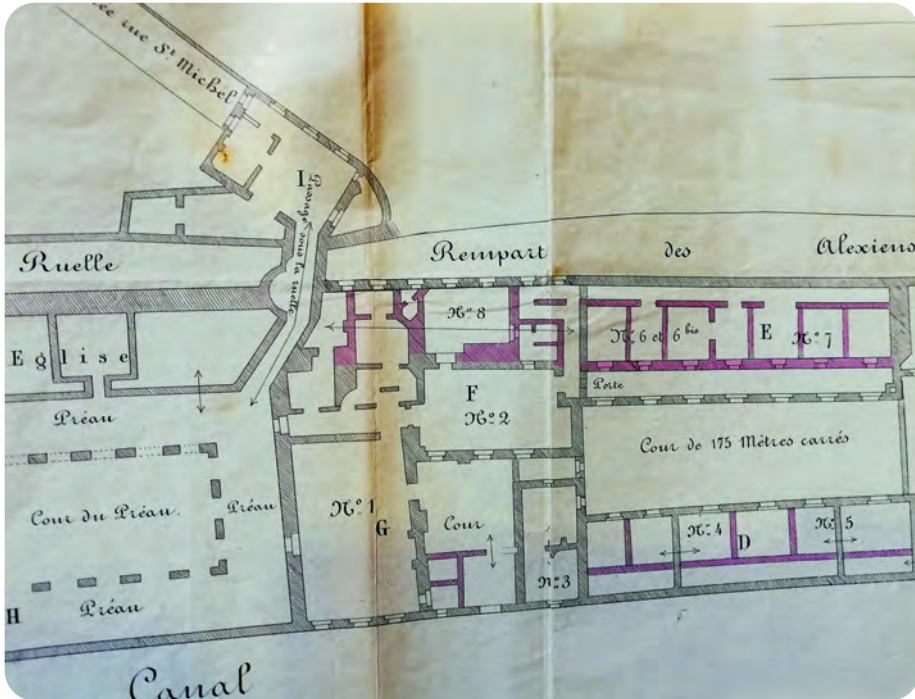
De alexianen bleven lijken begraven in de parochiekerkhoven. Hun boekhouding hielden ze nauwkeurig bij: de begraafboeken van de alexianen met namen en rudimentaire adressen van hun (betalende) klanten, vormen voor genealogen een bijzonder waardevolle bron van informatie. In latere tijden zouden de begraafbroeders een almaar belangrijker wordende bijverdienste verwerven: deze van bewakers (afb. 3) van zwakzinnige of onhandelbare personen, in de woorden van Frans De Potter: ‘jongelieden van berispelijk gedrag’. (10) Dergelijke opsluiting, collocatie genoemd, gebeurde niet zelden op vraag van, en financieel ondersteund door de (rijke) familie.

Afb. 3. Alexiaan gewapend met flink uit de kluiten gewassen celsleutel en paternoster (Ugent bibliotheek, Ephemera, Alexiens). Een te duchten heerschap, zo te zien.

De broeders waren dus niet enkel voorlopers van onze begrafenisondernemers, maar ook van de zwakzinnigenverzorgers. Een destijds bekende Gentse uitdrukking ‘hij gaat op logement bij de Schokkebroers’ of ‘hij verhuist naar het Schokkebroersvestje’ (11) duidde op die laatste betekenis. Nadat de alexianen in de eerste helft van de 19de eeuw er mee ophielden in het Gentse, werd de ene functie overgenomen door de stichtingen van kanunnik Triest: broeders van Liefde en van Sint-Jan de Deo, en ook door de zusters van Liefde. Misschien wilden Triest en zijn kompaan Guislain breken met de ‘bedrijfscultuur’ van de alexianen? De andere functie werd vervuld door mensen met een nieuw type beroep: de begrafenisondernemers, waaronder de welbekende Joseph Kiekepoost. De Gentenaars konden voortaan bij Kiekepuut en zijn collega’s terecht voor de noodzakelijke postmortale zorgen. Vandaar: ‘ij es bij Kiekepuut’.

Wat de latere bebouwing bij de Sint-Michielsvest en Houtlei, met kloostergebouwen, cellen voor zwakzinnigen en kerk betreft, mag gezegd worden dat

Afb. 4. Grondplan van de Alexianensite in het begin van de 19de eeuw (Ugent bibliotheek, Ephemera, Adolphe Neyt). Links de kerk (Eglise) te bereiken van uit de binnentuin (Préau) via een gang (Passage sous la ruelle) onderdoor het Schokkebroersvestje (Ruelle Rempart des Alexiens) met een steeg leidend naar de hier niet weergegeven Sint-Michielsstraat.

Rechts een gedeelte van de cellen waarin de zwakzinnigen opgesloten werden.

Onderaan de Houtlei (Canal).

ook de grondig veranderde toestand in de jaren 1600 speciaal was: vooral de toegangen boven, op en onder de vest (afb.4). Voeg daarbij nog de locatie van de kapel: op de verdieping! Dat alles had uiteraard te maken met de stadsvest en de stadsgracht die de toegang tot het complex bemoeilijkten. Je kon via een gangetje en een doorgang onder de vest naar het kloosterpandhof stappen om de kapel te bereiken. Een korte, maar uitstekende beschrijving van de bebouwing is te vinden in het referentiewerk *Bouwen door de eeuwen heen*. (12) In *Ghendtsche Tydinghen* verschenen daarover twee voortreffelijk geïllustreerde artikelen. Je kan ze moeiteloos inkijken en integraal lezen via het internet. (13)

Schokkezusters, grauwezusters en matevrouwen, later zwartzusters

De Zwartzusterstraat en de Jonkvrouw Mattestraat herinneren er ons aan dat op of dichtbij de vest aan de Houtlei ook begraafzusters actief waren. Over

hen is heel wat minder geweten. Ze werden gelijktijdig of achtereenvolgens schokkezusters, cellezusters, matevrouwen, matewijven, grauwe zusters (grauwzusters) en tenslotte zwarte zusters (zwartzusters) genoemd. Met hen belanden we opnieuw bij het middeleeuwse begraven. (14). Meestal werden ze aangeduid als grauwzusters of grijze zusters, naam die ook nog andere vrouwelijke religieuzen in deze stad toebedeeld kregen. Dit duidt niet specifiek op een welbepaalde orde, wel op hun materiële toestand: grauw was de kleur van de armoede, een kenmerk van het onderproletariaat: 't grauw. Ook de cellebroers werden in de late middeleeuwen wel eens aangeduid als de 'grauwe broederkins up de veste'. (15) De door de 'oudekleerkopers' gemaakte, of door de dragers zelf uit vodden vervaardigde kledingstukken waren grijs, grauw. Dat stemt ook overeen met de hier relevante betekenis van 'mate' in het Middelnederlandse gebruik van de termen matemannen en matevrouwen (-wiven) voor de begraafbroeders en -zusters. Volgens het gezaghebbende *Middelnederlandsch Woordenboek* duidt de term er op dat ze tot de allerarmsten behoorden. Het is een woordbetekenis die in het hedendaagse Nederlands niet meer voorkomt.

Maar zo arm bleef de zustergemeenschap niet. Ze kreeg behoorlijke inkomsten, onder andere door het verhuren van kamers aan 'eerzame juffrouwen'. (16) Teken van de stijgende status en welvaart van hun gemeenschap waren de zwarte habijten die ze aannamen. Afgezien van speciale, extreem dure kleurstoffen zoals kardinaalspurper, was zwart de moeilijkst te verkrijgen en de duurste textielkleur in de tijd dat er nog geen synthetische verfstoffen beschikbaar waren. Zwart was geen teken van rouw, strenge godsvrucht of rechtgelovigheid, maar van rijkdom, een statussymbool. Dat was bij ons oorspronkelijk zo. Ook de zwarte kleren van moslimvrouwen waren oorspronkelijk geen religieus- maar een statussymbool. Niet toevallig waren de pijpen van de rijkste monnikengemeenschappen, de benedictijnen, zwart.

Overigens wijst alles er op dat de matevrouwen, schokkezusters, grauwe zusters en tenslotte ook de zwarte zusters tot één enkele met de tijd evoluerende religieuze gemeenschap behoorden. De zusters bezorgden de 'broederkins' wellicht geen overlast en vice versa. Dat kon wel niet gezegd worden van (in de woorden van Frans De Potter) 'zeker slag van vrouwen, die een weinig stichtelijk leven leidden en de broeders en andere stille burens dag en nacht door hun lawijt verontrustten. 't Was daar voor hen goed nestelen want ze zaten er als 't ware verborgen in eene achtersteeg, waar niemand zonder noodzakelijkheid placht te komen'. (17) Na een klacht van de broeders werden de dames door de schepenen verplicht hun matten op te rollen en binnen de acht dagen te verhuizen.

Afb. 5. Een nogal idiote vervorming van het woord op een straatnaambord: het doodarme matewif (matevrouw) getransformeerd in een adellijk klinkende jonkvrouw Matte (foto 2019).

Straatnamen

De naam Schokkebroedersvest verdween samen met het vestje zelf, maar recent verschenen de begraafbroeders terug in het Gentse straatnamenbestel. Nadat de Zwartzustersstraat met paaltjes afgesloten werd, kreeg het gedeelte van de weg, waaronder ooit een stukje van de stadsgracht Houtlei en de vestwal lag, de naam Alexianenplein. Misschien wel jammer dat de schokkebroers, voorgangers van de alexianen, naar het almachtige Rijk der Vergetelheid verwezen werden... Blijkbaar vonden deze arme dutsen geen genade in de ogen van de naamgevers, tuk op prestige.

De naam Zwartzustersstraat spreekt voor zich, maar heel wat minder evident is die van de Jonkvrouw Mattestraat (afb. 5 en 6). Ook die refereert, weliswaar zwaar verminkt, naar de oorspronkelijke benaming van deze vrouwengemeenschap. Jonkvrouw klinkt chique, terwijl de originele matevrouwen meer dan waarschijnlijk uitgesproken arm waren. Dat zit vervat in de betekenis van hun naam, zoals we zagen. In de vroegste vermeldingen heet het straatje 'vrouw Matten strate' (1433-1434 en 1441-1442), maar nauwelijks twee jaar later is het joncfr. Matte strate geworden (18). Frans De Potter, en in diens voetspoor Victor Fris, vonden in allerhande documenten een onwaarschijnlijk aantal varianten – meer dan tien – van die straatnaam, de meest fantastische in de Franse Tijd: 'rue des Epuisés' (afgematten) en 'des Garde-Couches' (vroedvrouwen). Daarbij zouden we nog vergeten dat het straatje ook Klein

Afb. 6. Sporen van oudere toestand in de Jonkvrouw Mattestraat (foto 2019).

Engelandgat genoemd werd. Maar in 1942, toen de naam zijn huidige vorm kreeg, moest het liefst een beetje hoogstaand en duur klinken. (19)

Het hierboven beschrevene geldt niet enkel voor Gent. Ook in Antwerpen herinnert de Zwartzusterstraat aan een dergelijke gemeenschap. De leden ervan waren er sinds de 14de eeuw gevestigd en werden oorspronkelijk ook cellerzusters of matewiven genoemd. Cellebroeders en matevrouwen waren er in bijna alle Vlaamse en Brabantse steden van enige omvang. Hun ontstaan wordt zowat overal in verband gebracht met de 14de-eeuwse pest.

Noten

- 1 De Potter, F. (1893-) *Gent van de oudsten tijd tot heden*, deel 7, Siffer, Gent, p. 276.
- 2 Voor de etymologie van begijn en kwezel, zie: Gysseling, M. (1985). De herkomst van het woord begijn. In: *Heemkundig Nieuws Oost-Oudburg*, jg. 13 nr. 1. Met referenties naar de relevante wetenschappelijke werken van de auteur.

- 3 Laleman, M.C., Lievois, D., Raveschot, P. (1986). De stadsversterking bij de Zandpoort. In: *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent*, jg. 9 nr. 2, p. 16-41.
- 4 SAG, reeks 400 nr; 1, f. 302v; in de uitgave van Vuylsteke, J. (1900). *Gentsche Stads- en Baljuwsrekeningen*, 1280-1338, Meyer – Van Loo, Gent, p. 421. Met een relatief aanzienlijke cijnsom van 4 pond (parisis).
- 5 Viaene, A. (1960). Reeuwens. In: *Biekorf*, jg. 61, p. 177-179; Huyghebaert, J. (1967). Reeuwens in Vlaanderen in 1469. In: *Biekorf*, jg. 68, p. 97-104; Geldhof, A. (1974). De pestepidemie in Brugge 1665-1667. In: *Biekorf*, jg. 75, p. 305-328; Devriese, L. (2008). Dood en begraven. Deel 3. Reeuwens in tijden van pest (15de-17de eeuw). In: *Van Mensen en Dingen*, jg. 6 nr. 3-4, p. 222-228.
- 6 Over de reputatie van de vesten; zie Devriese, L. (2009). Dood en begraven. Deel 6. Oneervol en ongewijd begraven tijdens het ancien régime. In: *Van Mensen & Dingen*, jg. 7 nr. 1-2, p. 44-57.
- 7 De Potter, F. (1893). deel 7, p. 276-277.
- 8 SAG, Zesde resolutieboek van de Schepenen van de Keure, f. 356 (8 september 1666).
- 9 De Gryse, J., Vandevelde, J. (2008). Kleinvelehuisteeg, Wolweverssite. In: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, reeks 2 nr. 2, p. 43-65.
- 10 De Potter, F. (1893), deel 7, p. 285. Met sterke staaltjes van opsluiten in een kooi, in de 'muite', en in een 'helle'.
- 11 Lievevrouw-Coopman, L. (heruitgave 1974). *Gents Woordenboek*, Broers, Gent, p. 1245.
- 12 Bogaert, C., Lanclus, K., Verbeeck, M., Linters, A., Van Aerschot, S. (1976). *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen*. Stad Gent, deel 4na, p. 468-471.
- 13 Specifiek over Gentse alexianen: Smet, R. (2006). De cellebroeders in Gent. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 35, p. 138-150. Verder over hen, hun voorgangers en vrouwelijke tegenhangers, hoofdstukjes in De Winter, R., Erauw, K (2017). *De Papegaaivijk in Gent. Spiegel van 800 jaar religieus leven*, Gent-Nevele, De Papegay - Scribis, p. 85-100 en 106-126. Over de bebouwing ook Broget, G. (1992). Het Schokkebroersvestje. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 21, p. 198-215. Via ojs.ugent.be kan je gratis Gentse 'Open Access Journals' (PKP) raadplegen. Op die pagina de GT cover aantikken, vervolgens 'alle nummers', dan Schokkebroersvestje en tenslotte PDF.
- 14 Dierickx, Ch.L. (1816). deel 2, p. 241.
- 15 In 1491-1492. Zie De Potter, F. (1893), deel 7, p. 277.
- 16 De Potter, F. (1933-1938, postuum), deel 8, p. 74.
- 17 Citaat uit De Potter, F. (1893), deel 7, p. 274.
- 18 SAG, Nota's Straten, map Jonkvrouw Mattestraat, met vermeldingen van 'vrouw matten' in de jaarregisters van de Keure 1433-1434, f. 19v; 1441-1442, f. 81v; 1444-1445, f. 178. Frans De Potter (1933-1938) geeft in deel 8 (p. 21) de 'Jonkvrouw Mattestraat' aan als onderdeel van de Inghelantstrate (1455-56).
- 19 Devriese, L. (2005). Straatnamen en prestige. Vies wordt netjes en banaal wordt lyrisch in Gent. In: *Gandavum*, jg. 10 nr. 4, p. 5-11.